

E-commerce กับเศรษฐกิจไทย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)*

ในยุคที่โลกกำลังก้าวสู่คริสต์ศตวรรษใหม่ ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จนกล่าวได้ว่า หากผู้ใดหรือประเทศใดไม่อาจติดตามกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ อย่างทันท่วงที ย่อมตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบและพ่ายแพ้บนเวทีการแข่งขันอันเข้มข้นที่สุดในที่สุด

คาดกันว่า ในคริสต์ศตวรรษที่ 21 การค้าขายนานาชาติจะเกิดขึ้นบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ E-Commerce หรือการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ จึงเป็นแนวโน้มใหม่ที่คนไทยจำต้องรู้เท่าทันเพื่อให้สามารถรับมือกับเทคโนโลยีชนิดใหม่นี้ได้อย่างทันท่วงที

ผลกระทบทางเศรษฐกิจส่วนรวมของการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ต่อประเทศไทยซึ่งสนับสนุนโดยสกว. ได้นิยาม E-Commerce ว่าหมายถึง “การดำเนินการทางเศรษฐกิจใดๆ ที่กระทำบนเครือข่ายสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าวอาจรวมถึงการออกแบบ การผลิต การโฆษณาสินค้า การค้าทั้งปลีกและส่ง และการทำธุรกรรม ตลอดจนการชำระเงิน ส่วนเครือข่ายสื่ออิเล็กทรอนิกส์ อาจรวมถึงเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ทั้งเครือข่ายภายในองค์กร (Internal network) เครือข่ายเอกชน (Private network) ระหว่างองค์กรหรือเครือข่ายสาธารณะ (Public network) เช่น เครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือเครือข่ายสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ เช่น เครือข่ายโทรทัศน์ และเครือข่ายโทรศัพท์ เป็นต้น”

E-Commerce โดยเฉพาะที่ค้าขายกันผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นนวัตกรรมทาง

เทคโนโลยี และทางเศรษฐกิจที่สำคัญ และจะส่งผลกระทบต่อการค้าเน้นชีวิตของประชาชน การประกอบธุรกิจของภาคเอกชน และการกำหนดนโยบายของรัฐบาลประเทศต่างๆ รวมทั้งส่งผลกระทบต่อกฎหมาย การเมือง สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนมโนทัศน์ของประชาชนต่อสิ่งต่างๆ เช่น สินค้า เงินตรา และการพาณิชย์ เป็นต้น

ในด้านเศรษฐกิจส่วนรวม E-Commerce จะส่งผลกระทบต่อระบบภาษีอากรของประเทศไทย มีผลต่อการเปิดเสรีการค้าและบริการต่อนโยบายการเงิน การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางสารสนเทศ (Information infrastructure) นอกจากนี้ E-Commerce ยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจรายสาขา (Sectoral economy) หลายสาขา โดยเฉพาะในสาขาบริการ เช่น ธนาคาร การค้าปลีก การประกันภัย การค้าปลีก และการท่องเที่ยว

ในด้านสังคม E-Commerce จะส่งผลกระทบต่อการค้าคุ้มครองผู้บริโภค อาจส่งเสริมให้เกิดสารสนเทศที่ก่อปัญหา (Harmful content) และปัญหาอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ นอกจากนี้ ในด้านการเมือง E-Commerce ยังจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเมือง และการทหารจากปัญหาความปลอดภัยของข้อมูล

เมื่อ E-Commerce เชื่อมโยงกับกิจกรรมด้านต่างๆ อย่างหลากหลาย ทำให้หน่วยราชการไทยหลายแห่ง ต้องเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับอย่างไรก็ตามด้วยเหตุที่ E-Commerce ยังเป็นเรื่องใหม่มากสำหรับสังคมไทยทำให้แนวนโยบาย

เรื่องนี้ยังคงไม่ชัดเจน และอยู่ในสภาพของการ ลองผิดลองถูก คณะวิจัยพบว่าปัญหา E-Commerce เป็นเรื่องที่มีความเร่งด่วนสูง แต่ยังไม่มีความชัดเจน โดยเฉพาะในประเด็นต่างๆ เหล่านี้

ตัวอย่างการดำเนินงานในด้าน E-Commerce ของหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ในปัจจุบัน อาทิ

1. กรมศุลกากร กระทรวงการคลัง ได้ทำกิจกรรมโดยใช้ Electronic Data Interchange (EDI) ในการออกสินค้าขาออกที่ท่าดอนเมืองในช่วงแรก และจะขยายในส่วนที่การทำเรือต่อไป
2. กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์ ได้ทำกิจกรรมโดยใช้การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อส่งออกไปผู้ส่งออกที่เข้าร่วมโครงการโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย และเสนอแนวความคิดในการเป็นแกนกลางจัดตั้งองค์กรรับรองความถูกต้อง
3. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ได้ทำกิจกรรมโดยให้ความช่วยเหลือผู้ประกอบการอุตสาหกรรมในการใช้ประโยชน์จากการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์
4. ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ได้ทำกิจกรรมโดยจัดทำโครงการพัฒนากฎหมายเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการรองรับการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ 6 ฉบับ เช่น กฎหมายลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ และกฎหมายการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น
5. คณะอนุกรรมการเพื่อศึกษาและพิจารณาปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศของไทย ในเรื่องการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงยุติธรรม ได้ทำกิจกรรมโดยยกร่างกฎหมายหลักด้านการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะกฎหมายการแลกเปลี่ยนข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ทรอนิกส์

6. กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ได้ทำกิจกรรมโดยจัดทำข้อมูลการลงทุนอุตสาหกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม
7. ธนาคารแห่งประเทศไทย ร่วมกับ บริษัท เทตสยาม จำกัด ได้ทำกิจกรรมโดยจัดทำโครงการร่วมมือเพื่อพัฒนาการใช้ EDI ด้านการเงิน
8. บริษัท การบินไทย จำกัด ร่วมกับ ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) ได้ทำกิจกรรมโดยทดลองโครงการจองบัตรโดยสารเครื่องบินผ่านทางอินเทอร์เน็ต
9. สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้ทำกิจกรรมโดยทดลองเปิดเว็บไซต์สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เพื่อรวบรวมคำร้องเรียนเรื่องอาชญากรรมที่เกิดจากการพาณิชย์ อิเล็กทรอนิกส์
10. ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ ธนาคารแห่งประเทศไทย ร่วมกับหน่วยงานเอกชน ได้ทำกิจกรรมโดยจัดทำโครงการพัฒนามาตรฐานสมาร์ตการ์ดสำหรับประเทศไทย

หลังจากที่สหรัฐอเมริกาเสนอให้อินเทอร์เน็ตเป็น “เขตปลอดภาษีศุลกากร” ในการประชุมองค์การการค้าโลก เมื่อปี 2541 แต่ประเทศไทย ยังไม่มีท่าทีที่ชัดเจนต่อประเด็นดังกล่าว ทั้งนี้ เนื่องจากเรายังไม่ทราบถึงผลกระทบของการประกาศให้ E-Commerce เป็นเขตปลอดภาษีอากรอย่างแน่ชัด และในอนาคตประเด็นนี้ จะยิ่งทวีความซับซ้อนยิ่งขึ้นเมื่อสหรัฐ และประเทศพัฒนาแล้วอื่นๆ กำลังเตรียมเสนอให้ E-Commerce เป็นเขตปลอดภาษีมูลค่าเพิ่ม หรือภาษีการค้า ภาษีนิติบุคคล และภาษีอื่นๆ ด้วย

งานวิจัยในอดีตบางชิ้นชี้ว่าการประกาศให้อินเทอร์เน็ตเป็นเขตปลอดภาษีศุลกากรในการค้าสินค้า จะมีผลทำให้สินค้าสารสนเทศ (In-

formation goods) ซึ่งหมายถึง สินค้าที่สามารถจัดเก็บและนำเสนอในรูปแบบข้อมูลดิจิทัลได้ เช่น เพลง ภาพยนตร์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เกิดการ “เบี่ยงเบนช่องทางการค้า” จากการค้าตามเส้นทางปกติมาสู่การค้าผ่านอินเทอร์เน็ต สินค้าที่อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ได้ง่ายก็คือสินค้าที่ถูกเก็บภาษีศุลกากรในอัตราสูง เช่น เทป ภาพยนตร์ และซีดี เป็นต้น

นอกจากนี้ E-Commerce ผ่านอินเทอร์เน็ต ยังจะมีผลต่อการเปิดเสรีในการค้าบริการบางส่วนโดยอัตโนมัติ โดยเฉพาะบริการโทรคมนาคม การเงิน ประกันภัย และบริการวิชาชีพ (Professional service) ที่สามารถทำได้โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดย E-commerce จะส่งผลกระทบต่อช่องทางให้บริการทำให้เกิดการให้บริการแบบข้ามพรมแดนมากขึ้น แต่กลับลดความจำเป็นในการตั้งสำนักงานสาขาในต่างประเทศลง

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ผ่านมาใช้วิธีวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยไม่ได้วิเคราะห์ในเชิงปริมาณ ทำให้เราไม่ทราบระดับความรุนแรงของผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแน่ชัด นอกจากนี้ ยังไม่มีการวิเคราะห์ว่า การค้าสินค้าสารสนเทศผ่านทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ควรได้รับการตีความให้เป็นการค้าขายสินค้าหรือบริการ ทั้งที่การตีความทั้งสองแบบจะมีผลแตกต่างกันอย่างมาก กล่าวคือ หากตีความว่า การค้าดังกล่าวเป็นการค้าสินค้าแล้ว เราจะต้องให้ความสนใจในการใช้กฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า (Rule of origin) การประเมินราคาทางศุลกากร และกฎเกณฑ์อื่นๆ ในการค้าสินค้า ในขณะที่หากตีความการค้าดังกล่าว เป็นการค้าบริการแล้ว เราจะต้องให้ความสนใจกับช่องทางในการให้บริการต่างๆ และกฎเกณฑ์ในการลงทุนแทนองค์การรับรองความถูกต้อง

โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งของ E-Commerce คือ องค์การรับรองความถูกต้อง (Certification Authority หรือ CA) ซึ่งหมายถึงบุคคลที่สามที่ได้รับความเชื่อถือในการทำหน้าที่รับรองว่า คู่สัญญาในกระบวนการ E-Commerce นั้น เป็นบุคคลหรือองค์การตามที่กล่าวอ้างจริง โดยทั่วไปองค์การรับรองจะมีบทบาทในการให้บริการใน 3 ด้านใหญ่ๆ คือ บริการในการเข้าและถอดรหัส (cryptographic service) บริการด้านบริหารการรับรอง (certification management service) และบริการเสริมต่างๆ

เนื่องจากการรับรองความถูกต้องดังกล่าวเกี่ยวข้องกับข้อมูลทางธุรกิจ หรือข้อมูลส่วนตัวของผู้บริโภคที่ต้องเก็บรักษาเป็นความลับ รัฐจึงมีความจำเป็นต้องกำหนดคุณสมบัติ และแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานที่ต้องประกอบธุรกิจนี้อย่างเข้มงวดไม่ว่าในด้านขีดความสามารถทางเทคโนโลยี และความรับผิดชอบทางกฎหมายต่างๆ และส่งเสริมให้มีการแข่งขัน โดยผู้ประกอบการหลายราย เพื่อให้ E-Commerce ของไทยโดยรวมมีความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศได้ผลกระทบต่อเงินอิเล็กทรอนิกส์ และระบบชำระเงินตอนนโยบายสถาบันการเงิน

แม้ว่าการใช้เงินอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic money) รูปแบบต่างๆ จะยังไม่แพร่หลายในประเทศไทยมากนัก แต่ในอนาคต เมื่อเงินอิเล็กทรอนิกส์หรือระบบการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic payment system) แพร่หลายมากขึ้น นวัตกรรมเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่ออุปทานของเงินในประเทศให้เพิ่มขึ้นทั้งฐานเงิน และความเร็วของเงิน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อดำเนินนโยบายทางการเงินทางใดทางหนึ่งอย่างแน่นอน

นอกจากนี้ เงินอิเล็กทรอนิกส์หรือระบบการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ อาจส่งผลด้าน

อื่นๆ ต่อระบบเศรษฐกิจส่วนรวม เช่น เกิดความปั่นป่วนของระบบการเงิน หากเอกชนที่ออกเงินอิเล็กทรอนิกส์ไม่มีความมั่นคงเพียงพอ การสูญเสียประโยชน์ของรัฐ ตลอดจนการฟอกเงิน หรืออาชญากรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ทำให้ประเทศไทยจำเป็นต้องสร้างองค์ความรู้ และเตรียมมาตรการรองรับไว้ในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

ประเด็นทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับ E-Commerce มีอยู่หลากหลาย เช่น การที่ประเทศพัฒนาแล้วมีแนวโน้มจะเรียกร้องให้ประเทศไทยปรับปรุงกฎหมายลิขสิทธิ์เพื่อให้การคุ้มครองโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และสารสนเทศต่างๆ ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ปัญหาข้อพิพาทเกี่ยวกับ domain name และการคุ้มครองข้อมูลในฐานข้อมูล นอกจากนี้ ในอนาคตยังมีความเป็นไปได้ที่ประเทศพัฒนาแล้วจะเรียกร้องให้ประเทศไทยขยายขอบเขตสิ่งประดิษฐ์ที่สามารถจดทะเบียนสิทธิบัตรได้ ให้ครอบคลุมสิ่งประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับ E-Commerce เช่น ระบบการชำระเงินทางเครือข่าย หรือเงินอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งคณะผู้วิจัยเชื่อว่า ยังไม่อยู่ในความคุ้มครองของกฎหมายสิทธิบัตรไทยในปัจจุบัน แต่ได้รับการคุ้มครองในประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศ

งานวิจัยที่ผ่านมาบางชิ้นช่วยให้เราเข้าใจปัญหาในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับ E-Commerce ได้บางส่วน อย่างไรก็ตาม พัฒนาการของ E-Commerce ทำให้งานเหล่านั้น ไม่อาจตอบคำถามบางประการที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ เช่น ผลกระทบของอนุสัญญาว่าด้วย ลิขสิทธิ์ฉบับใหม่ขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลกต่อประเทศไทย ซึ่งประเด็นทั้งหมดนี้รัฐบาลไทยจำเป็นต้องกำหนดทำที่ที่ชัดเจนโดยเร็วการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของ E-Commerce

กล่าวได้ว่า ที่ผ่านมา E-Commerce ของไทยพัฒนาไปอย่างเชื่องช้า เนื่องจากยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รวมทั้งแนวนโยบายที่ชัดเจนในการสร้างขีดความสามารถของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับ E-Commerce ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ เรายังไม่สามารถสั่งซื้อสินค้าในประเทศ และชำระเงินโดยบัตรเครดิตทางอินเทอร์เน็ตได้ และเอกชนไม่สามารถให้บริการอินเทอร์เน็ตโฟน รวมทั้งบริการขนส่งพัสดุได้ เนื่องจากถูกผูกขาดโดยรัฐ เป็นต้น

ความคาดหวังเมื่อโครงการนี้ดำเนินการจนสำเร็จ รายงานที่ได้จะมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ พัฒนาการ สถานภาพ สภาพปัญหา และแนวโน้มของการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ของไทย และต่างประเทศ ในหัวข้อดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทางนโยบายและกลยุทธในการเจรจาการค้าระหว่างประเทศของคณะอนุกรรมการด้านการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ คณะกรรมการนโยบายเศรษฐกิจแห่งชาติ (กนศ.) ในการเจรจาในองค์การการค้าโลก และเวทีเจรจาอื่นๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์
2. ข้อเสนอแนะต่อการยกร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะกฎหมายลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ของศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) และกฎหมายการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ของคณะอนุกรรมการเพื่อศึกษาและพิจารณาปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศของไทย ในเรื่องการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ กระทบวงยุติธรรม
3. บทวิเคราะห์ผลกระทบของเงินอิเล็กทรอนิกส์ และระบบการชำระเงินต่อนโยบายการเงินของประเทศ และข้อเสนอแนะต่อการกำหนดนโยบายการกำกับดูแลการออกเงินอิเล็กทรอนิกส์ และระบบการชำระเงินของธนาคาร

แห่งประเทศไทย

4. ข้อมูลพื้นฐาน สถิติ บทวิเคราะห์ กลยุทธ์ และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการจัดทำแผนแม่บทการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ ของสำนักคณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ และการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ของสภาพัฒน์ฯ

5. ฐานข้อมูลในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่จะสะดวกต่อการใช้ประโยชน์ และขยายผลต่อไป นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังมีการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานด้านนโยบาย หรือการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเผยแพร่ผลการวิจัยผ่านสื่อต่างๆ ทั้งในรูปแบบเอกสาร และผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสร้างเครือข่ายกับสื่อมวลชนที่เกี่ยวข้อง เช่น ชมรมผู้สื่อข่าวเทคโนโลยีสารสนเทศ กับการเผยแพร่ผลงานวิจัยผ่านสื่อมวลชน

ความเข้าใจต่อปัญหาและแนวทางในการส่งเสริม E-Commerce ดังกล่าว เป็นสิ่งจำเป็นและเร่งด่วนอย่างยิ่ง เพื่อช่วยให้การวางแผนงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เช่น แผนแม่บทการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ของสำนักงานคณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วได้อย่างทันทั่วถึง

E-Commerce ควรจะมีแนวทางเป็นอย่างไร เพื่อผลประโยชน์ของไทย จะช่วยสร้างความรู้ที่จะสามารถช่วยในการกำหนดนโยบาย การจัดทำแผน และการออกกฎหมายของไทย

